

دانشگاه فرهنگیان
فصلنامه علمی
مطالعات کارورزی در تربیت معلم
دوره ۱ شماره ۳
تاریخ چاپ: تابستان ۱۴۰۰

بررسی راهبردهای افزایش علاقه دانش آموزان به درس قرآن

مصلح امیردهی، هادی^۱

چکیده

دوران تحصیلی ابتدایی مهم‌ترین مرحله در زندگی کودکان است که ضرورت توجه به عواطف آنها بیش از پیش باید مورد توجه قرار گیرد چراکه این دوره در راستای شکل‌گیری شخصیت دانش‌آموزان و از حساس‌ترین مقاطع سنی محسوب می‌گردد. از نظر کارشناسان، این دوران بهترین زمان برای انس بیشتر دانش‌آموزان با متون دینی و قرآنی است. بنابراین، اهمیت آموزش در پایه ابتدایی و نیز شکل‌گیری شخصیت انسانی در مرحله‌ی کودکی و تلاقی این دو، حاکی از نقش فوق‌العاده‌ی شان در حیات انسانی شخص و بالتبع زندگی اجتماعی اوست. پژوهش حاضر، با هدف بررسی راهبردهای افزایش علاقه دانش به درس قرآن، به روش مبتنی بر رویکرد اقدام پژوهی، در یکی از مدارس ابتدایی شهرستان بابل انجام پذیرفت. در این پژوهش پس از کشف علل بی‌علاقگی دانش‌آموزان به درس قرآن، منجر به تدوین راه‌حل‌ها پیشنهادی برای

^۱ - کارشناس ارشد برنامه‌ریزی آموزشی، آموزش و پرورش شهرستان بابل
hadimosleh313@gmail.com

برون‌رفت از این مشکل و سپس به مرحله اجرا راه‌حل‌های پیشنهادی در محیط واقعی کلاس درس منجر گردید. نتایج به دست آمده نشان داد که به کارگیری روش‌های ترکیبی و نوین تدریس در درس قرآن، محیط کلاس را از حالت کسل‌کننده به فعال‌تغییر و میزان علاقه دانش‌آموزان به درس قرآن را به حد مطلوب رسانده است.

کلیدواژه: قرآن، ابتدایی، دانش‌آموزان، علاقه

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

Study strategies to increase the interest of knowledge in Quran lessons (Action research)

Hadi Mosleh Amiredehi ¹

Abstract

Elementary education is the most important stage in the life of children, and the need to pay attention to their emotions more and more should be taken into consideration because this course is considered to be the formation of the personality of the students and the most sensitive age groups. Experts say that this period is the best time for most students to enroll with religious and Quranic texts. Therefore, the importance of education in the elementary school, as well as the formation of human personality in the childhood stage and the intersection of these two, indicate their extraordinary role in the human life of a person and, consequently, his social life. The purpose of this study was to Study strategies to increase the interest of knowledge in Quran lessons (Action research). In this research, after discovering the causes of students' unconsciousness in the Qur'an lessons, it resulted in the development of solutions for the outbreak of this problem and then led to the implementation of proposed solutions in the real classroom environment. The results came from the fact that the use of combined and modern methods of teaching in the Qur'anic lessons has made the classroom environment from a dull to active level and increased the students' interest in the Qur'an lesson.

Key word: Qoran, Elementary, Students, Interest

¹ - Master of Educational Planning, Education of Babol city

مقدمه

مهم‌ترین عامل اجتماعی شدن در زندگی هر انسان، تجارب دوران کودکی است. کودکان در جریان اجتماعی شدن، عواطف مختلفی از قبیل مهر، محبت، فداکاری، گذشت، حسادت، کینه و خشم را در کنار والدین خود تجربه می‌کند. یکی از مهم‌ترین عامل تأثیرگذار در امر یادگیری آموزه‌های دینی و قرآنی، نقش معلم در آموزش است و این معلمان هستند که محیط‌های یادگیری مطلوبی فراهم می‌سازند و لذا کیفیت کار معلم در رأس امور مربوط به آموزش و یادگیری قرآن است؛ به طوری که تدریس مؤثر همواره به مثابه عنصر حیاتی امور یادگیری است و معلم در کلاس درس نیز می‌تواند به مثابه مدیر کلاس خود باشد، زیرا او مدیر فن یادگیری است و یادگیری زمانی مؤثر است که یکی از عوامل اصلی آن، که معلم است کارآموده و با انگیزه و علاقه‌مند باشد تا بتواند در سایه تلاش برای آموزش بنیادی به انسانی ناآموده با تکنیک خود، امر یادگیری خلاق را تسهیل بخشد، در نتیجه در هزاره سوم میلادی و در عصر انفجار اطلاعات که تغییر و تحول مستمر و پرشتاب از عمده‌ترین جریان‌های حاکم بر حیات بشری و از مهم‌ترین مشخصه‌های بارز آن است، فرآیند خلاقیت، بسترساز تغییر و تحول و دگرگونی عمیق است (دولابی و برهن، ۱۳۹۷).

در رابطه با چگونگی آموزش مفاهیم قرآنی به کودکان اختلاف نظرهایی وجود دارد. گروهی معتقدند پیش از بلوغ نباید به کودک آموزش دینی داد و گروهی عکس این نظر را معتقدند. از دیدگاه اسلام، به ویژه بر اساس سیره و رهنمودهای معصومان علیه‌السلام، آموزش مفاهیم دینی و قرآنی از هنگام تولد شروع می‌شود و آموزش در دوره کودکی پایه و اساس در دوره‌های دیگر است. از طرفی، آموزش صحیح و مؤثر بدون در نظر گرفتن توانایی ذهنی کودک مطلوب نیست و ممکن است کودک را نسبت به یادگیری دلسرد و یا در یادگیری او اختلال ایجاد نماید. از این رو، آموزش مفاهیم دینی و قرآنی به کودکان گرچه امری بسیار مقدس و والا است، اما موفقیت در آن، درگرو آگاهی و شناخت اصول

و روش‌های آموزشی متناسب با آن است (دولابی و برهمن، ۱۳۹۷). به فرموده امام امیرالمؤمنین علیه‌السلام هیچ حرکتی نیست مگر اینکه انسان در به انجام رساندن آن نیاز به شناخت و آگاهی دارد «ما من حَرَكَةٌ اِلاَّ وَ اَنْتَ مُحْتَاجٌ فِيهَا اِلَى مَعْرِفَةٍ» (مجلسی).

اهمیت و ضرورت و بیان مسئله

دوره ابتدایی یکی از دوره‌های با اهمیت در نظام‌های آموزش و پرورش است چراکه زمینه و شرایط شکل‌گیری شخصیت و رشد همه‌جانبه افراد در این دوره فراهم می‌شود (امجدیان، ۱۳۹۴). از دلایل این اهمیت از منظر کارشناسان حوزه‌ی تعلیم و تربیت، تلازم و تلاقی این دوران آموزشی با دوران کودکی در زندگی انسان است. در این دوران است که می‌توان بنای یک زندگی سالم و سعادت‌مندانه را پی‌ریزی و از بروز بسیاری از مشکلات در آینده جلوگیری نمود. چراکه، بسیاری از نابسامانی‌های روانی و اخلاقی انسان ناشی از تربیت نادرست او در دوران کودکی است (یعقوبی و همکاران، ۱۳۹۶).

آموزش ابتدایی به سبب زیربنایی و پایه‌ای بودن، نقشی مبنایی در تعلیم و تربیت و به تبع آن در زندگی انسان بر عهده دارد، به طوری که یک جزء اصلی زندگی در دنیای امروز محسوب می‌شود و در طی قرن‌های گذر عمر آموزش و پرورش، این ضرورت بیشتر شده و بر مبنایی بودن آن تأکید شده است. کودکان در این سن دارای ویژگی‌هایی هستند که آنها را از دیگر دوره‌ها متمایز می‌سازد و مهم‌ترین آن این است که از این دوره به عنوان پنجره فرصت در تعلیم و تربیت یاد می‌شود. فرصتی ذی‌قیمت که وقتی از دست برود، دیگر کاری نمی‌توان انجام داد (امجدیان، ۱۳۹۴). همچنین، دو موضوع: حساسیت و سهولت تأثیرپذیری کودکان از محیط‌های آموزشی و تداوم تأثیرات عمیق این یادگیری‌ها در این دوران حاکی از اهمیت آموزش و تربیت در دوران کودکی است. بنابراین، تولید و آموزش محتوای دینی و قرآنی در دوران ابتدایی به دانش‌آموزان و آموزش و استخدام و مربیان شایسته در این مقطع که مسئولیت انتقال صحیح و اثرگذار محتواهای یاد

شده را به عهده دارند، لزوم توجه و برنامه‌ریزی‌های لازم را آشکار می‌نماید (یعقوبی و همکاران، ۱۳۹۶).

تعلیم و تربیت همواره یکی از مهم‌ترین مسائل پیشروی بشر بوده و هدف عمده پیامبران، امامان و صالحان نیز تربیت صحیح آدمی بوده است. از آنجای که تربیت انسان دارای ابعاد گوناگون جسمانی، اجتماعی، عاطفی، اخلاقی، عقلانی و دینی می‌باشد (میرزامحمدی و همکاران: ۱۳۹۲). بر این اساس اسلام که در تربیت انسان روش هدفمندی را دنبال می‌کند، میان جنبه‌ی گوناگون آدمی تعادل برقرار می‌سازد و این تعادل، خود، به تحقق شخصیت بهنجار برخوردار از بهداشت و سلامت روانی می‌انجامد. بنابراین، انسان نیازمند روش تربیتی خاص از طریق توجه به؛ ۱- تقویت بُعد روحی از رهگذر ایمان به خدا و تقوا ۲- تسلط بر بُعد مادی از طریق کنترل انگیزه‌ها، عواطف و خواهش‌های نفسانی ۳- آموختن مجموعه‌ای از خصلت‌ها و عادت‌ها برای پذیرفتن مسئولیت‌ها در زندگی و ایفای نقش موثر در پیشرفت و آبادانی جامعه و داشتن زندگی بهنجار و برخوردار از سلامت روان می‌باشد (نجاتی، ترجمه شیخی، ۱۳۹۱).

از آنجا که موضوع تربیت، انسان است و انسان هم موجودی پیچیده و ناشناخته، بسیاری از ابعاد وجودی او هنوز در هاله‌ای از ابهام باقی مانده است. نوع زندگی فردی و بالتبع اجتماعی او، نیز دائماً در حال تحول و دگرگونی می‌باشد. به همین دلیل علم تعلیم و تربیت نیز از جهات مختلف دارای حساسیت فوق‌العاده‌ای است. در منابع اسلامی نیز، به این نکته مهم تذکر داده شده که زمام تربیت انسان باید به دست کسی باشد که از رمز و راز او و زوایای آشکار و پنهان و ابعاد مختلف وجودی‌اش، حتی از خود آدمی آگاه‌تر است (یعقوبی و اسماعیل‌پور، ۱۳۹۶).

از آنجایی که نظام تعلیم و تربیت در کشور ما اسلامی است، بعد دینی به عنوان یکی از ابعاد بنیادی و مهم‌ترین بعد تعلیم و تربیت مورد نظر برنامه ریزان نظام تربیتی است

میرزامحمدی و همکاران: ۱۳۹۲). اهمیت این بعد را می‌توان در اهداف مصوب دبیرخانه شورای عالی آموزش و پرورش به روشنی مشاهده کرد به گونه‌ای که «کمال انسان در نظام تعلیم و تربیت اسلامی را رسیدن به قرب الهی» می‌داند (شرکایی اردکانی و همکاران، ۱۳۹۲). با توجه به مراتب فوق انتظار می‌رود برنامه ریزان درسی بتوانند محتوای مناسب را برای پوشش دادن به بعد دینی تعلیم و تربیت و نیل به هدف فوق در قالب دروس مشخص تدوین و ارائه نمایند. یکی از این دروس قرآن است. انتظار آن است که در نظام تعلیم و تربیت اسلامی جایگاه ویژه‌ای برای آن در تمام مقاطع تحصیلی در نظر گرفته شده باشد؛ زیرا قرآن به عنوان سنگ بنای آموزش و پرورش اسلامی از حساسیت بیشتری در دوره ابتدایی برخوردار است. از همان ابتدا، باید نسبت به آشنایی کودک با قرآن اقدام و این کتاب آسمانی را وارد زندگی وی نمود. بر همین اساس است که در اهداف اعتقادی به عنوان اولین بخش از اهداف دوره ابتدایی، به صراحت بیان شده که دانش‌آموز پس از دوره ابتدایی باید قادر باشد قرآن را از رو بخواند و با ترجمه برخی از سوره‌ها آشنایی داشته باشد علی‌رغم تأکیدات فوق، شواهد حاکی از آن است که توانمندی دانش‌آموزان در ابعاد مختلف شناختی، عاطفی و مهارتی به ویژه در خواندن قرآن در حد مورد انتظار نمی‌باشد (میرزامحمدی و همکاران: ۱۳۹۲).

دروس آموزش قرآن در نظام آموزش و پرورش، درصدد است به تدریج دانش‌آموزان به مهارت‌های پایه و اصلی در استفاده از قرآن کریم دست یابند. این مهارت‌ها عبارت است از ۱- توانایی خواندن قرآن کریم؛ ۲- توانایی درک معنای عبارات و آیات قرآن کریم؛ ۳- آشنایی با روش‌ها و مراتب ساده و اولیه تدبر در قرآن کریم؛ و این سه مهارت باید به انس با قرآن کریم منجر شود (سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی، ۱۳۹۶). بنابراین زمینه ساز و تسهیل‌کننده مسیر شکوفایی فطرت به منظور دستیابی به مراتبی از حیات طیبه است.

اگر در گذشته نه چندان دور سوادآموزی اساساً با قرآن آغاز می‌شد و افراد باسواد الزاماً دارای دانش و سواد قرآنی هم بودند، امروزه به رغم صرف بودجه درخور توجه برای توسعه فعالیت‌های قرآنی و حمایت از دارالقرآن‌ها و برنامه‌های آموزش قرآن در دروس مدارس و دانشگاه‌ها و فعالیت‌های مساجد و کانون‌های فرهنگی بسیج و... سواد و اطلاعات قرآنی جوانان و نوجوانان در حد رضایت بخشی نیست. به نظر می‌رسد میزان مراجعات بخش قابل توجهی از جامعه به قرآن و آیات آن با برنامه‌های فرهنگی و اقدامات اجرا شده طی دهه‌های پس از انقلاب اسلامی متناسب نیست (معصومی راد، ۱۳۹۴). شواهد نیز بیانگر این واقعیت هست که به رغم نگرش و دیدگاه مثبتی که به قرآن بین جوانان و دانشجویان وجود دارد، مهارت‌های آنها در قرائت قرآن و میزان فعالیت‌های قرآنی آنها در حد مطلوب و رضایت بخشی نیست. این در حالی است که انتظار می‌رود فعالیت‌های قرآنی به ویژه قرائت و حفظ قرآن بین آحاد جامعه اسلامی به ویژه در میان دانش‌آموزان واجد اهمیت و جایگاه والایی باشد.

به منظور شناسایی علت گرایش به فعالیت‌های قرآنی و شناسایی راهکارهای ترویج و بهبود انس با قرآن ناگزیر باید به زمینه‌ها و عوامل شکل‌گیری نگرش افراد و جامعه مخاطب توجه شود. در این زمینه می‌توان نظریه‌های مختلفی را برای بررسی و تبیین مسئله مورد استفاده قرار داد. ۱- نظریه‌های درون سیستمی: این نظریه‌ها بر نظام آموزش قرآن، برنامه‌ها و روش‌های آموزش قرآن، فناوری‌های آموزشی، مربیان قرآن و بودجه و امکانات آموزشی و... تأکید و موانع فراگیر شدن یادگیری و آموزش قرآن را در این عناصر و فرایندها جستجو می‌کنند. ۲- نظریه‌های تحلیل و تبیین نگرش افراد: این دسته از نظریه‌ها در حوزه تحلیل و تبیین نگرش افراد و شکل‌گیری دیدگاه‌ها و وجهه نظر مردم قرار دارد و از رهگذر مطالعه نگرش‌ها در طول زمان، تغییرات فرهنگی اجتماعی آینده را نیز قابل پیش‌بینی می‌کند (معصومی راد، ۱۳۹۴).

در دوره ایفا خدمت معلمی در سال تحصیلی ۱۳۹۹-۱۳۹۸ در یکی از مدارس ابتدایی شهرستان بابل در پایه دوم ابتدایی مدرسه محل خدمتم مشاهده نمودم که دانش آموزان این کلاس زیاد به درس قرآن علاقه‌ای نشان نمی‌دهند از این رو تصمیم گرفتم برای برون رفت دانش آموزان کلاس از این مسئله تلاش نمایم تا بتوانم این مشکل را به کلی حذف یا به حداقل ممکن برسانم تا دانش آموزان در ادامه تحصیل در درس قرآن با مشکل مواجه نشوند چراکه ادامه روند فعلی می‌تواند اثرات ناخوشایندی در بلند مدت از خود برجا بگذارد. به همین دلیل با مراجعه به مقالات علمی موجود در سایت‌های علمی و همچنین استفاده از نظرات کارشناسان حوزه قرآنی سعی در بررسی هم‌جانبه این مسئله و حل آن برآمدم.

توصیف وضعیت موجود

دانش آموزان کلاس پایه دوم ابتدایی در پژوهش حاضر، دارای تعداد ۲۷ نفر دانش‌آموز و نیز معلمی که دارای ۲۹ سابقه تدریس هست می‌باشد. برای معلم این پایه آنچه در اولویت قرار دارد حفظ نظم کلاس می‌باشد. در زمان حضورم در این کلاس که مقارن با ساعت اول کلاس بود دانش‌آموزان درس قرآن داشتند و معلم یک بار اقدام به قرائت قرآن از روی کتاب نمود و سپس از تک‌تک دانش‌آموزان خواست متون قرآنی کتاب را بخوانند و بقیه دانش‌آموزان نسبت به تکرار مطلب اقدام نمایند که انصافاً دانش‌آموزان این کلاس در قرائت قرآن عملکرد خوبی داشتند که دلیل آن هم به پایه تحصیلی قبل برمی‌گشت. بعد معلم از دانش‌آموزان خواست که سوره‌های که مربوط به درس‌های گذشته بود را از حفظ بخوانند که متأسفانه برخلاف روخوانی که دانش‌آموزان عملکرد قابل قبول داشتند در این مبحث عملکرد مطلوبی نداشتند. بعد از پایان این کلاس درباره این موضوع با معاون پرورشی مدرسه که خود از قاریان برجسته کشوری می‌باشد صحبت کردم، پس از بحث‌های مختلف قرار شد بنده روز بعد هم با توجه به اینکه درس قرآن در هفته سه زنگ می‌بایست در کلاس تدریس شود دوباره در این کلاس حاضر

شوم قبل از ترک مدرسه با معلم پایه دوم درباره اینکه فردا مجدداً در درس قرآن در کلاس حاضر خواهم شد صحبت نمودم و ایشان موافقت نمودند مجدداً در کلاس ایشان حضور پیدا کنم. حتی به معلم گفتم از دانش‌آموزان بخواهد فردا برای درس قرآن کسانی که مایل هستند سوره‌های قرآن را حفظ کنند و در کلاس درس مربوط به قرآن بخوانند.

روز دوم حضور من در این کلاس مشاهده نمودم وضعیت دانش‌آموزان به مانند روز قبل است و تغییری نکرده است از این رو عزم خود را جزم کردم تا دانش‌آموزان این کلاس را به مباحث قرآنی علاقه‌مند نمایم. لذا بعد از کسب اجازه از معلم کلاس و نیز هماهنگی با کادر آموزشی و اداری و با توجه اطلاعات لازم که از قبل داشتم تصمیم گرفتم که بی‌علاقگی دانش‌آموزان پایه دوم ابتدایی به درس قرآن را در قالب اقدام پژوهی مورد مطالعه و بررسی قرار داده تا ضمن ارزیابی تخصص و توانایی خودم، موجبات افزایش علاقه دانش‌آموزان را به درس قرآن را نیز فراهم ساخته و کمکی به این افراد کرده باشم.

در راستای این مسئله به مطالعه منابع مختلف که به نوعی دربرگیرنده مسئله انتخابی بود مبادرت نمودم که در این میان می‌توان به نتایج تحقیقات پاهنگ و جلیلی (۱۳۹۷) با عنوان «عوامل مؤثر در گرایش و علاقه‌مندی دانش‌آموزان به یادگیری قرآن و موفقیت یا عدم موفقیت در این امر» اشاره نمود که از عوامل مؤثر در علاقه‌مندی دانش‌آموزان به یادگیری قرآن در اولویت نخست از نظر دانش‌آموزان روش تدریس معلم و وجود امکانات آموزشی و بعد از آن فضای تربیتی مدرسه و سطح تحصیلات والدین و اهمیت دادن خانواده به قرآن قرار می‌باشد. همچنین پژوهش نباتی (۱۳۹۶) با عنوان «کج‌فهمی‌های رایج در آموزش قرآن دوره ابتدایی» بیانگر این واقعیت می‌باشد که کج‌فهمی‌های موجود در آموزش قرآن در دوره ابتدایی عمدتاً ریشه در چهار حوزه هدف‌گذاری، برنامه‌ریزی، اجرا و ارزشیابی دارد که برای برون رفت از این وضعیت مستلزم داشتن عزم ملی برای

شناسایی و تلاش برای جلوگیری از تکرار اشتباهات و باورهای غلط گذشته و جایگزینی روش‌های معقول و علمی است. در این میان یافته‌های پژوهش محمدی (۱۳۹۶) که به بررسی روش‌های مؤثر بر یادگیری محتوایی درسی دینی و قرآن در دوره ابتدایی پرداخت نشان داد که معلم آگاه، برای غنی‌سازی محتوای یادگیری باید محتوای کتاب دینی و قرآن را با تدبیر خود هم چون پارچه برش دهد و آن را متناسب با قامت دانش‌آموز به هیبت لباس مناسب درآورد که بتواند شاگردان را در آن فضا به صورت اعضای جامعه‌ای منسجم برای یادگیری شکل دهد و قالب‌ریزی کند، ویژگی‌هایی چون حالت شاد، رفتار دوستانه، بلوغ عاطفی، صداقت، صمیمیت و توجه دلسوزانه و آمیخته با محبت، توجه به نیازها، احساس و عواطف بچه‌ها و علاقه‌مندی به اجتماعی شدن را از خود بروز دهد که فعالیت او را به عنوان سرمشق و عاملی تعیین کننده در ایجاد روحیه‌ی اجتماعی در دانش‌آموزان، اثربخش سازد. با توجه به مطالعاتی که صورت پذیرفت و نیز مشورتی با کارشناسان حوزه قرآنی برای حل این مسئله، ایده‌های در نظر گرفتم.

در پایان طی همه تحقیقاتی که انجام دادم به این نتیجه رسیدم که بهترین راه برای حل مسئله‌ی مورد نظر من استفاده از وسایل کمک آموزشی، پخش فیلم، نوار یا سی‌دی قرائت آیات کتاب با صدای قاریان ممتاز جهان برای دانش‌آموزان، بهره‌گیری از روش‌های نوین تدریس، برگزاری کلاس قرآن در فضای مناسب با این درس و تشویق دانش‌آموزان به مشارکت در فرایند تدریس می‌باشد. همه اینها روش‌های هستند که بنده برای حل مسئله خود بکار خواهم بست.

تجزیه و تحلیل داده‌ها

در تحقیقات و نیز مشاهداتی که پیرو این مسئله داشتیم به این نتیجه رسیدیم مهم‌ترین علل بی‌علاقگی دانش‌آموزان کلاس دوم به درس قرآن ناشی از عوامل زیر می‌باشد:

ضعف در ارزشیابی دانش‌آموزان، عدم بهره‌گیری از رسانه‌ها و مواد آموزشی مناسب، بی‌توجهی به الگوگیری در آموزش قرائت قرآن، نگاه فوق برنامه به درس قرآن، فضای نامناسب برای درس قرآن، عدم بیان آثار و اسرار توجه به قرآن به زبان کودکانه برای دانش‌آموزان، عدم اعطای مشوق‌های تشویقی به دانش‌آموزان، عدم توجه و بی‌اهمیتی اولیای دانش‌آموزان به درس قرآن نسبت به درس‌های دیگر مانند فارسی و ریاضی، عدم استفاده از روش‌های نوین و فعال تدریس توسط معلم، عدم حمایت خانواده‌ها، صرف بیش‌تر وقت کلاس به قاعده آموزشی به جای مهارت‌آموزی و بی‌توجهی به استفاده از هوش‌های چندگانه دانش‌آموزان در آموزش قرآن و واقعیت‌های از این دست در کلاس اشاره کرد.

پس از علت‌یابی مشکل دانش‌آموزان در درس قرآن برای پیدا کردن راه‌حل‌های احتمالی برای این مسئله از نظرات کارشناس حوزه قرآنی، معاون پرورشی مدرسه و دیگر کارکنان آموزشی مدرسه بهره گرفتیم و در نهایت به راه‌حل‌های نهایی دست یافتیم که پس از کسب موافقت معلم و کادر اداری مدرسه، خود را برای به مرحله اجرا درآوردند راه‌حل‌ها پیشنهادی آماده کردم.

راه حل پیشنهادی

در این مرحله تدریس درس هشتم کتاب قرآن پایه دوم ابتدایی که به آموزش سوره کوثر اختصاص داشت را انتخاب کردم برای این منظور گام‌های پیشنهادی تدوین نمودم که به شرح ذیل می‌باشد:

۱. برگزاری کلاس در نمازخانه مدرسه.
۲. استفاده از ویدیو پروژکتور، تخته هوشمند و لب تاپ
۳. استفاده از فایل صوتی تصویری در فرایند تدریس.

فعالیت‌های یادگیری طراحی شده

فعالیت اول: پیام قرآنی

اهداف:

۱. آشنایی با معنا، مفاهیم و مصادیق پیام‌های قرآنی کتاب.
۲. آشنایی با برخی از معارف و آموزه‌های ارزشمند قرآن کریم.
۳. تقویت قدرت تعقل و تفکر از راه تدبیر در معنا و مفهوم پیام‌های قرآنی.
۴. علاقه به بهره‌گیری و استفاده از آموزه‌های قرآن کریم در زندگی.
۵. علاقه به حفظ پیام‌های قرآنی.

مراحل اجرا: در ابتدا از دو دانش‌آموز می‌خواهیم به طور اختیاری در جلو کلاس حاضر شده و دو پیام قرآنی از کتاب انتخاب کرده و بخوانند.

روش اجرا: مشارکتی

ابزار: کتاب درسی

ارزیابی: در پایان انتظار می‌رود دانش‌آموزان پیام قرآنی را به خوبی یاد بگیرند و علاقه‌مند به یادگیری این پیامها و عمل به آن را در زندگی خود به کار ببرند.

فعالیت دوم: پخش دعای سلامتی امام زمان (عج)

هدف: آشنایی دانش‌آموزان با امام زمان (عج)، آشنایی با مفهوم انتظار

مراحل اجرا: پخش دعای سلامتی امام زمان (عج) و همخوانی آن توسط دانش‌آموزان

روش اجرا: نمایشی، مشارکتی

ابزار: لب تاپ و ویدیو پروژکتور

ارزیابی: در پایان انتظار می‌رود دانش‌آموزان هر روز به خواندن دعا سلامتی امام زمان (عج) مبادرت نموده و در راستا شناخت بیشتر با حضرت مهدی تلاش نمایند.

فعالیت سوم: تدریس سوره کوثر

اهداف:

۱. آشنایی اولیه با تعدادی از سوره‌های کوتاه
۲. علاقه به شنیدن و خواندن زیبا و آهنگین سوره‌های کوتاه قرآن
۳. توانایی خواندن نمادهای خاص خط قرآن به کاررفته در هر یک از سوره‌ها
۴. تقویت علاقه به یادگیری و خواندن روزانه قرآن کریم
۵. تقویت توانایی خواندن صحیح نمادهای جدید خط قرآن
۶. تقویت توانایی روخوانی عبارات و آیات قرآن کریم

مراحل اجرا: پخش قرائت زیبا و آهنگین سوره، خواندن انفرادی برای کلاس (ترتیل و صوت و لحن)، آموزش روخوانی آیات سوره،

روش اجرا: نمایشی، مشارکتی

ابزار: لب تاپ و ویدیو پروژکتور

ارزیابی: در پایان انتظار می‌رود دانش آموزان آداب اولیه‌ی خواندن قرآن را رعایت کنند، دانش آموزان خواندن سوره‌های کتاب درسی را به صورت آهنگین یاروان و از حفظ بخوانند، کلمات و عبارات قرآنی کتاب درسی را صحیح و به صورت شمرده بخوانند.

فعالیت سوم: شعر قرآنی

اهداف:

۱. آشنایی با برخی از معارف و آموزه‌های قرآن کریم در قالب شعر
۲. زمینه سازی برای تقویت ایمان کودکان به خدای مهربان
۳. آشنایی با پیامبران و اولیای بزرگ الهی و تقویت علاقه و ایمان به ایشان
۴. تقویت و پرورش قدرت تعقل، تفکر، تخیل و بیان مطالب
۵. تقویت انگیزه و علاقه به یادگیری قرآن کریم از راه ایجاد فضاهای جذاب و متنوع ارائه آموزه‌های قرآنی

مراحل اجرا: پخش شعر همراه با آهنگ و همخوانی دانش آموزان

روش اجرا: نمایشی، مشارکتی

ابزار: لب تاپ و ویدیو پروژکتور

ارزیابی: در پایان انتظار می‌رود دانش آموزان با تدبیر در شعر به معنا و مفهوم سوره کوثر پی ببرند.

مراحل اجرا و ارزیابی فعالیت‌های پیشنهادی

برای اجرا فرایند تدریس از آنجا که روز قبل تمامی هماهنگی‌ها لازم را انجام داده بودم و در روز موعود پس از نواخته شدن زنگ کلاس، دانش آموزان و معلم با توجه به هماهنگی قبلی در نمازخانه حاضر شدند. بنده به رسم ادب از معلم کلاس کسب اجازه کردم و فرایند تدریس را آغاز کردم. در ابتدا کار سلام و احوالپرسی گرمی با دانش آموزان

کردم که دانش آموزان هم با تمام انرژی به سلام و احوالپرسی من پاسخ دادند در ادامه از دانش آموزان درباره اینکه صبحانه خوردن یا نه سؤال کردم که همگی اعلام کردند صبحانه خوردیم و من هم درباره اهمیت صبحانه به ویژه در این مقطع سنی توضیحاتی به سمع و نظر دانش آموزان رساندم. پس از این بیانات از نماینده کلاس درباره حضور تمامی دانش آموزان در کلاس سؤال نمودم که ایشان به همراهی دانش آموزان اعلام کرد تمامی دانش آموزان حاضر هستند. بعد از این از دانش آموزان درباره درس امروز سؤال کردم که دانش آموزان همگی اعلام کردند درس امروز سوره کوثر هست، از بچه‌ها سؤال کردم که آیا در منزل این درس را به اتفاق والدین خود مطالعه کردید؟ که بچه‌ها پاسخ مثبت دادند حتی بعضی اعلام کردند که اقدام به حفظ این سوره هم کردیم. سپس از دو نفر از دانش آموزان خواستم که دو پیام قرآنی در کلاس بخوانند که این دو دانش آموز دو پیام قرآنی در زمینه احترام به والدین و نیز برپا داشتن نماز را در کلاس خواندن که با شعار قرآنی «طیب طیب الله، احسن بارک الله» مورد تشویق دانش آموزان قرار گرفتند هرچند دانش آموزان دیگر هم خیلی مشتاق بودند پیام‌های قرآنی بخوانند ولی از آنجای که فرصت محدود بود از دانش آموزان خواستم در جلسات بعدی نوبت شان می‌شود تا بیایند پیام قرآنی بخوانند. قبل از اینکه تدریس سوره کوثر را شروع کنم از دانش آموزان پرسیدم که آیا وضو گرفتید؟ که دانش آموزان پاسخ مثبت دادند در ادامه پرسیدم که چرا بهتر هست قبل از خواندن قرآن وضو باید داشته باشیم؟ که در این بین هرکدام جوابی می‌دادند که از دانش آموزان خواستم هرکس بلد هست دست بلند کنه من از آنها می‌خوام جواب بدهد، از دو نفر خواستم پاسخ این سؤال را جواب بدهند که این دو نفر به درستی به سؤال پاسخ دادند و من هم در راستای پاسخ آنها توضیحات تکمیلی ارائه دادم. بعد از این وارد فاز بعدی تدریس شدم در این مرحله دعای سلامتی امام زمان (عج) را در کلاس در قالب صوتی تصویری بود از طریق ویدیو پروژکتور برای دانش آموزان پخش کردم و دانش آموزان هم به شروع به خواندن این دعا کردند.

قبل از پخش سوره کوثر از دانش آموزان درباره معنی کلمه «کوثر» و نیز شأن و منزلت این سوره سؤال کردم که بعضی از دانش آموزان پاسخ درست و بعضی از آنها پاسخ اشتباه دادند و من هم در راستای تکمیل پاسخ دانش آموزان توضیحاتی بیان نمودم. سپس به پخش سوره کوثر در قالب صوتی - تصویری بر روی پرده نمایش از طریق ویدئوپرژکتور اقدام نمودم و دانش آموزان نیز بر اساس توضیحاتی که در کلیپ پخش می شد می بایست هر آیه را که سه بار صدا آن پخش می شد یکبار زمزمه، یکبار گوش و یکبار همه باهم با صدای بلند می خواندند که دانش آموزان هم باذوق و شور وصف ناشدنی همراهی می کردند. برای مرحله بعد دوباره دانش آموزان یکبار دیگر همراه با پخش سوره کوثر به صورت دسته جمعی به تلاوت این سوره پرداختند. بعد از این مرحله از دانش آموزان خواستم کسی می تواند سوره کوثر از حفظ بخواند که با استقبال وصف نشدنی دانش آموزان مواجه شدم و تعدادی از دانش آموزان در جلو کلاس حاضر شدند و سوره کوثر را از حفظ خواندن، هریک از دانش آموزانی که سوره کوثر را از حفظ می خواند علاوه بر اینکه خودم آنها را تشویق می کردم مورد تشویق همکلاسی ها خود با شعارها قرآنی قرار می گرفتند. پس از آن به طرح سؤالاتی که شامل:

۱. کوچک ترین سوره قرآن کدام است؟
۲. سوره کوثر چند آیه دارد؟
۳. سوره کوثر چند کلمه دارد؟
۴. سوره کوثر چند حرف دارد؟

با طرح این سؤالات دانش آموزان سر وقت کتاب درسی خود رفتند تا بتوانند به سؤالات پاسخ دهند که به غیر از سؤال آخر دانش آموزان به بقیه سؤالات پاسخ درست دادند، در زمان پاسخ گویی به سؤالات از تمامی دانش آموزان کلاس درباره پاسخ احتمالی

به سؤالات نظر می‌خواستم تا به نوعی دانش آموزان در فرایند یادگیری درگیر شوند. بعد از این مرحله از دانش آموزان خواستم اگر کسی آمادگی دارد سوره کوثر را با صوت و لحن بخواند دست بلند کند که این بار هم به مانند دفعات قبل با استقبال دانش آموزان؛ «اجازه من بخونم اجازه من پیام» مواجه شدم؛ که در نهایت دو نفر به تلاوت سوره کوثر با صوت و لحن مبادرت نمودند.

در بخش دیگر تدریس، به پخش کلیپی جدید از سوره کوثر که شامل قرائت سوره کوثر و نیز معنی آیات بود اقدام کردم و پس از آن به بیان توضیحاتی درباره معنای سوره کوثر به دانش آموزان کردم در ادامه برای آنکه متوجه شوم دانش آموزان معانی آیات سوره کوثر را با توجه به کلیپ پخش شده و نیز توضیحاتی که من دادم متوجه شده‌اند یا خیر، سؤالاتی مطرح نمودم که دانش آموزان به نحو احسن به سؤالات پاسخ دادند. در ادامه به پخش شعری که دربرگیرنده معانی و مفهوم سوره کوثر در قالب اشعار کودکانه به صورت صوتی و تصویری بود همراه با آهنگ در کلاس نمودم که بار اول دانش آموزان فقط گوش کردند و در مرحله بعد شروع به همخوانی کردند.

در مرحله بعدی با هدف جمع‌بندی مطالب و به منظور رفع نواقص احتمالی دانش آموزان دوباره به پخش کلیپ سوره کوثر کردم و دانش آموزان نیز همزمان با پخش سوره کوثر همخوانی می‌کردند، پس از این مرحله از دانش آموزان خواستم که این سوره را در خانه تمرین کنند.

نتیجه‌گیری

یکی از هدف‌های آموزش و پرورش کنونی این است که فراگیران را یاری کند تا بتوانند از دانش خویش به طور مؤثر استفاده کنند و از آنجا که عمر هر رشته دانش بشری دائماً کوتاه‌تر گشته و قواعدی نوین مستمراً جای آنها را می‌گیرند، لذا فراگیران بایستی به

دانش و مهارت‌های فراگیری مجهز باشند تا هیچ‌گاه در تنگنا قرار نگیرند. تدریس یکی ابزارهای مهم یادگیری است که با به کارگیری روش‌های نوین تدریس می‌توان یادگیری را تسهیل نمود. البته هیچ یک از روش‌های تدریس فی‌نفسه خوب یابد نیستند، بلکه نحوه و شرایط استفاده از آنهاست که باعث قوت یا ضعفشان می‌شود. لذا معلم باید با توجه به هدف‌های آموزشی، محتوای تدریس، نیازها و علایق دانش‌آموزان، امکانات موجود (زمان، فضا، وسایل و...)، تراکم دانش‌آموزی و... مناسب‌ترین شیوه را برای یک تدریس مطلوب انتخاب کند. معلمان سربازان خط اول جبهه تربیت هستند و ضرورت دارد که با مدرن‌ترین سلاح‌های علمی روز یعنی روش‌های مختلف نوین و فعال تدریس آشنا باشند و بدانند در کدامین موقعیت آموزشی از کدامین روش استفاده نمایند. امید است که معلمان در به کارگیری مناسب و مفید روش‌های نوین تدریس بتوانند به تعالی تربیت شوندگان کمک ویژه نمایند و آینده‌ی هرچه روشن‌تری را رقم زنند.

با توجه به اینکه در تدریس سوره کوثر از روش‌های نوین تدریس و مبتنی بر مشارکت دانش‌آموزان استفاده نمودم میزان توجه دانش‌آموزان به درس بیشتر از آن چیزی بود که در جلسات قبل در درس قرآن مشاهده نمودم، دانش‌آموزانی که تا دیروز حاضر نمی‌شدند برای خواندن پیام‌های قرآنی یا حفظ سوره‌های قرآن اعلام آمادگی نمایند امروز با علاقه و صف ناشدنی حاضر بودند به هر نحوه ممکن شده اعلام وجود کنند و در فعالیت خواسته شده شرکت کنند. به نحوی دانش‌آموزان در کلاس درگیر فرایند یادگیری شده بودند که حتی فرصت اینکه در کلاس شلوغی و بی‌نظمی کنند پیدا نمی‌کردند بلکه سعی می‌کردند از لحظه‌لحظه‌های کلاس استفاده کنند؛ که این امر لزوم توجه به شناخت روش‌های تدریس، روان‌شناسی تربیتی، روان‌شناسی رشد، شیوه‌های نوین ارزشیابی، کاربرد مواد آموزشی و فنون کلاس داری را بر هر معلمی لازم می‌نماید چرا که معلمان به عنوان سربازان خط اول جبهه تربیت لازم است که با مدرن‌ترین سلاح‌های علمی روز یعنی روش‌های مختلف نوین و فعال تدریس آشنایی داشته باشند و بدانند در کدامین موقعیت

آموزشی از کدامین روش استفاده نمایند تا بتوانند وظیفه خطیری را که بر عهده گرفته‌اند را به نحوه احسن به سرانجام مقصود برسانند.

ناآشنایی با این علوم و فنون سبب می‌شود معلم بی‌آنکه بداند، صدمات و لطمات جبران‌ناپذیر به روح و روان فراگیران خود وارد آورد، به ویژه اگر توجه کنیم که هر معلمی در عین حال، مربی کودکان و نوجوانانی است که در بهترین سال‌ها و در مناسب‌ترین شرایط فکری و روانی، در اختیار او قرار گرفته‌اند و بر اوست که به تربیت و پرورش آنها بپردازد و آنها را برای زندگی سعادت‌مندانه و بنای جامعه‌ای مترقی آماده سازد. تمام موارد یاد شده گویا این واقعیت می‌باشد که مسئله‌ای که با عنوان بی‌علاقگی دانش آموزان به درس قرآن انتخاب نمودم متأثر از ضعف‌های بود که در گفتار پیشین خود به آن اشاره کردم ضعف‌های که می‌توان با کمی ابتکار و خلاقیت و صرف وقت به فرصت تبدیل کرد فرصتی که منجر به شکوفایی غنچه‌های باغ امید و آینده‌ساز فردا این مرزوبوم شود.

پیشنهادهات

- برگزاری مسابقه نقاشی در مورد قرآن، آیات و مفاهیم آن‌ها.
- ضرورت بهره‌گیری از معلمان قرآنی برای دروس قرآن در هر پایه.
- تهیه احادیثی در فضیلت تلاوت و فهم و تدبیر در آیات قرآن و خوشنویسی و نصب آن‌ها در نمازخانه و مکان‌های مناسب دیگر.
- توجه به دواصل تشویق و احساس موفقیت در فرایند یادگیری و ارزشیابی.
- ایجاد انگیزه به اشکال صحیح برای قرآن‌مانوسی کودکان و نوجوانان.
- ارتقاء سطح بینش خانواده‌ها نسبت به اهمیت عوامل معنوی فرزندان با ارائه اطلاعات لازم.

- توجه به اهمیت و فواید انس دائمی با قرآن کریم در دانش‌آموزان.
- پخش فیلم، نوار یا سی‌دی قرائت آیات کتاب با صدای قاریان ممتاز جهان برای دانش‌آموزان.
- تهیه و توزیع نرم‌افزارهای قرآنی در خانواده‌ها.
- تهیه و پخش برنامه‌های جذاب آموزش قرآن و آموزش روش‌ها و فنون حفظ قرآن کریم از صداوسیما.
- استفاده از معلمان آموزش دیده و علاقه‌مند. چرا که فعال کردن معلمان که مهارت‌ها و شرایط عاطفی لازم را برای تدریس قرآن در مدارس دارند، یکی از مهم‌ترین عوامل برای حل مشکل مربوطه می‌تواند باشد. این معلمان، می‌توانند با تدریس مناسب و روش‌های مناسب‌تر، دانش‌آموزان را به هدف برسانند.
- مشخص کردن الگویی مشخص برای ارزشیابی از درس قرآن. این الگو اگر در دسترس آموزگاران قرار گیرد، به طور قطع می‌تواند آنان را در امر سنجش از آموخته‌های دانش‌آموزان یاری دهد و آنان را به امر آموزش قرآن علاقه‌مند سازد.
- فعال‌سازی و فعال شدن خانواده‌ها. اگر خانواده‌های ایرانی برای امر آموزش قرآن به فرزندانشان جدیت داشته باشند و در هر زمان مناسبی، قرآن را به کودکانشان آموزش دهند، باعث پیشرفت آموزش قرآن در سطح جامعه خواهیم شد و این می‌تواند بهترین راهکار باشد.
- استفاده از وسایل کمک آموزشی. اگر هر معلمی به همراه کتاب درسی قرآن، از وسایل آموزشی استفاده کند، در امر تدریس موفق خواهد شد و این وسایل می‌توانند به طور مثال شامل نوار، فیلم ویدئویی، عکس و اسلاید و... باشد.
- تشویق مربیان و مسئولان کوشا و علاقه‌مند و برگزاری مسابقه‌های مناسب قرآنی. اگر در ارتباط با آموزش قرآن، مسابقه‌هایی برگزار شود و افراد علاقه‌مند تشویق

- شوند و جوایزی در نظر گرفته شود و همچنین مسئولانی که برای قرآن اهمیت خاصی قائل‌اند، مورد تشویق قرار گیرند، بی‌تأثیر نخواهد بود.
- تعیین اهدافی صریح و روشن برای آموزش قرآن. اگر آموزگاران از اهداف آموزشی قرآن آگاهی کامل داشته باشند، به همان اندازه در امر یاددهی - یادگیری قرآن در مدارس موفق‌تر خواهند بود. برای این منظور لازم است در هر پایه، این اهداف به طور مجزا توسط دست‌اندرکاران مشخص و تعیین شوند.
 - ارتقاء توانایی‌های علمی - عملی و صلاحیت‌های حرفه‌ای - تخصصی آموزگاران و مربیان پرورشی در دوره ابتدایی.

منابع

امجدیان، کیومرث. (۱۳۹۴). اهمیت آموزش ابتدایی. پایگاه اطلاع‌رسانی شفا آنلاین.

<http://shafaonline.ir>

پاهنگ، صابره و جلیلی، منصوره. (۱۳۹۷). عوامل مؤثر در گرایش و علاقه‌مندی دانش‌آموزان به یادگیری قرآن و موفقیت یا عدم موفقیت در این امر. یازدهمین کنفرانس بین‌المللی روانشناسی و علوم اجتماعی. تهران. شرکت همایشگران مهر اشراق.

سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی، دفتر برنامه‌ریزی و تدوین کتب درسی، جمعی از مؤلفین. (۱۳۹۶). آموزش قرآن (راهنمای معلم) دوم دبستان، شرکت افست. تهران.

شرکایی اردکانی، جواد؛ ریاحی نژاد، حسین و رزاقی، هادی. (۱۳۹۲). مجموعه مصوبات شورای عالی آموزش و پرورش. تهران. انتشارات مدرسه.

عباسقلی دولابی، مریم و برهمن، مریم. (۱۳۹۷). راهبردهای تدریس مؤثر در آموزش دینی و قرآن ابتدایی. ششمین کنفرانس ملی توسعه پایدار در علوم تربیتی و روانشناسی، مطالعات اجتماعی و فرهنگی. دانشگاه علوم پزشکی کرمان.

مجلسی، محمدباقر. بحار الانوار، ج ۷۴، باب ۱۱. فی وصیته لکمیل بن زیاد النخعی، ۲۶۷.

محمدی، سوسن. (۱۳۹۶). روش‌های مؤثر بر یادگیری محتوایی درسی دینی و قرآن در دوره ابتدایی. همایش کشوری دانش موضوعی - تربیتی (دانش آموزش محتوا): آموزش دینی و قرآن ابتدایی. قم. دانشگاه فرهنگیان استان قم.

معصومی راد، رضا. (۱۳۹۴). سنجش نگرش، موانع و راهکارهای فراگیرشدن حفظ قرآن میان خانواده‌های شهدا و ایثارگران. فصلنامه پژوهش در مسائل تعلیم و تربیت اسلامی. ۲۳(۲۷): ۵۳۳۱.

میرزاهمدی، محمدحسن؛ افشار، عبدالله؛ شاهرضائی، سید رسول و قبادی، محترم. (۱۳۹۲). ارزشیابی برون داد برنامه آموزش قرآن پایه پنجم ابتدایی در سال تحصیلی ۸۹-۱۳۸۸. فصلنامه نوآوری‌های آموزشی. ۴۵(۱۲): ۲۳-۴۴.

نباتی، رضا. (۱۳۹۶). کج فهمی‌های رایج در آموزش قرآن دوره ابتدایی. همایش کشوری دانش موضوعی - تربیتی (دانش آموزش محتوا): آموزش دینی و قرآن ابتدایی. قم. دانشگاه فرهنگیان استان قم.

نجاتی، محمد عثمان. (۱۳۹۱). حدیث و روانشناسی، ترجمه: حمیدرضا شیخی، بنیاد پژوهش‌های اسلامی آستان قدس رضوی، سوم، مشهد.

یعقوبی، حسن؛ نورایی، محسن و شارع پور، محمود. (۱۳۹۶). اهمیت آموزش دینی و قرآن به دانش‌آموزان ابتدایی در حصول تربیت دینی با تأکید بر نقش دوران کودکی از منظر آموزه‌های دینی. مجموعه مقالات همایش کشوری دانش موضوعی تربیتی (دانش آموزش محتوا): آموزش دینی و قرآن ابتدایی. قم. ۱۳۹۶: ۲۰۱.

یعقوبی، حسن و اسماعیل پور، محمدتقی. (۱۳۹۶). مبانی و اصول تربیت دینی و نقش آن بر آرامش روانی. دومین همایش ملی شفای پایدار، دانشگاه علوم پزشکی و خدمات درمانی، بابل.